

Σύνδεση της μουσικής με την ταυτότητα του Ευρωπαίου πολίτη

Χρύσα Σκαρλάτου

Δρ. Ιστορικής Μουσικολογίας Α.Π.Θ.

Καθηγήτρια μουσικής

cskarlatou54@gmail.com

Περίληψη

Το παρόν σενάριο διαπνέεται από την οπτική του νέου προγράμματος σπουδών (2021) του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής για το μάθημα της μουσικής γυμνασίου και προτείνεται για την Α' τάξη. Βασική επιδίωξη του συγκεκριμένου σεναρίου είναι να μάθουν οι μαθητές/-ήτριες τις νότες στο κλειδί του σολ από το κεντρικό ντο ως τη νότα σολ στη δεύτερη γραμμή του πενταγράμμου, μέσα από δραστηριότητες που καλλιεργούν τις μουσικές δεξιότητες, τη δημιουργικότητα και τη συνεργασία. Οι μαθητές/-ήτριες βρίσκουν ενδιαφέρουσα την σύνδεση της τέχνης με τη ζωή και με έννοιες που τους/τις αφορούν. Η σύνδεση των πέντε νοτών που αναφέρθηκαν με το χορωδιακό άσμα «Ωδή στη χαρά» («An die Freude»), που ενέταξε ο Λούντβιχ βαν Μπετόβεν (Ludwig van Beethoven) στο 4ο μέρος της 9ης Συμφωνίας του, κάνει τη συγκεκριμένη μουσική σύνθεση πιο προσιτή στους/στις μαθητές/-ήτριες. Τέλος, το γεγονός πως η μελωδία του «An die Freude» έχει επιλεχθεί να είναι και ο ύμνος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στην οποία ανήκει και η χώρα μας, υπενθυμίζει στους/στις μαθητές/-ήτριες το γεγονός πως φέρουν την ταυτότητα του/της Ευρωπαίου/-ας πολίτη/-ιδος, συνδέοντας αυτή την ταυτότητα τη συγκεκριμένη μελωδία. Ο σχεδιασμός του παρόντος διδακτικού σεναρίου στηρίζεται στην ενεργητική-συμμετοχική μάθηση, με αξιοποίηση της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου, της βιωματικής προσέγγισης και του εποικοδομητικού μοντέλου διδασκαλίας. Υπηρετεί τον 1ο («Προσεγγίζω και κατανοώ τις έννοιες και τα βασικά στοιχεία της μουσικής»), τον 2ο («Γνωρίζω τα είδη της μουσικής συγχρονικά, διαχρονικά και γεωγραφικά»), τον 3ο («Συνδέω τη μουσική με άλλες τέχνες, μέσα και επιστήμες») και τον 4ο («Η μουσική εντός και εκτός σχολείου») Θεματικό Οργανωτή του Νέου Προγράμματος Σπουδών, ενώ προβλέπεται, επίσης, η ενσωμάτωση του τριπτύχου μουσικών δραστηριοτήτων (δραστηριότητες ενεργητικής ακρόασης, μουσικής δημιουργίας, φωνητικής και οργανικής εκτέλεσης). Το συγκεκριμένο σενάριο αξιοποιεί, επίσης, τις νέες τεχνολογίες για την παραγωγή μουσικών αποτελεσμάτων.

Λέξεις-κλειδιά: Μουσική, Νότες, Πεντάγραμμα, Ταυτότητα, Ύμνος, Ευρώπη.

1. Εισαγωγή

Η παρούσα διδακτική πρόταση είναι το πρώτο μιας σειράς μαθημάτων μουσικής με στόχο οι μαθητές να αποκτήσουν ευχέρεια στην ανάγνωση και τη γραφή των νοτών στο κλειδί του σολ, προτείνεται για την Α' Γυμνασίου και εφαρμόζεται από το 2014. Οι μαθητές/-ήτριες μαθαίνουν μέσα από δραστηριότητες που καλλιεργούν τις μουσικές δεξιότητες, τη δημιουργικότητα και τη συνεργασία. Η εκμάθηση από τους/τις μαθητές/-ήτριες, ως μέρος των δραστηριοτήτων του μαθήματος, οκτάμετρης μελωδίας από το χορωδιακό άσμα «Ωδή στη χαρά» («An die Freude») του Λούντβιχ βαν Μπετόβεν (Ludwig van Beethoven), που έχει επιλεχθεί να είναι και ο ύμνος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, συντελεί στην υπενθύμιση της ταυτότητας του/της Ευρωπαίου/-ας πολίτη/-ιδος που φέρουν οι μαθητές/-ήτριες. Ο σχεδιασμός του παρόντος διδακτικού σεναρίου στηρίζεται στην ενεργητική-συμμετοχική μάθηση, με αξιοποίηση της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου, της βιωματικής προσέγγισης και του εποικοδομητικού μοντέλου διδασκαλίας (Παπανδρέου, 2003; Schunk, 2010). Υπηρετεί τον 1ο («Προσεγγίζω και κατανοώ τις έννοιες και τα βασικά στοιχεία της μουσικής»), τον 2ο («Γνωρίζω τα είδη της μουσικής συγχρονικά, διαχρονικά και γεωγραφικά»), τον 3ο («Συνδέω

τη μουσική με άλλες τέχνες, μέσα και επιστήμες») και τον 4ο («Η μουσική εντός και εκτός σχολείου») Θεματικό Οργανωτή του Νέου Προγράμματος Σπουδών, ενώ προβλέπεται, επίσης, η ενσωμάτωση του τριπτύχου μουσικών δραστηριοτήτων (δραστηριότητες ενεργητικής ακρόασης, μουσικής δημιουργίας, φωνητικής και οργανικής εκτέλεσης). Το συγκεκριμένο σενάριο αξιοποιεί επίσης τις νέες τεχνολογίες για την παραγωγή μουσικών αποτελεσμάτων (Ζωγόπουλος, 2001; Ράπτης & Ράπτη, 2013).

2. Στοιχεία υλοποίησης της διδακτικής πρότασης Βαθμίδα – Τάξη: Α' Γυμνασίου.

Αριθμός μαθητών: 15-20 (ιδανικά).

Χρονολογία εφαρμογής: από το 2014 ως σήμερα.

Χρονική διάρκεια: 3 διδακτικές ώρες.

2.1. Εμπλεκόμενες γνωστικές περιοχές και συμβατότητα με ΠΣ

Το σενάριο είναι συμβατό με το Πρόγραμμα Σπουδών του 2021 του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής για το μάθημα της μουσικής γυμνασίου και προτείνεται για την Α' τάξη. Υπηρετεί τον 1ο («Προσεγγίζω και κατανοώ τις έννοιες και τα βασικά στοιχεία της μουσικής»), τον 2ο («Γνωρίζω τα είδη της μουσικής συγχρονικά, διαχρονικά και γεωγραφικά»), τον 3ο («Συνδέω τη μουσική με άλλες τέχνες, μέσα και επιστήμες») και τον 4ο («Η μουσική εντός και εκτός σχολείου») Θεματικό Οργανωτή ενώ προβλέπεται επίσης η ενσωμάτωση του τριπτύχου μουσικών δραστηριοτήτων (δραστηριότητες ενεργητικής ακρόασης, μουσικής δημιουργίας, φωνητικής και οργανικής εκτέλεσης). Το συγκεκριμένο σενάριο αξιοποιεί επίσης τις νέες τεχνολογίες για την παραγωγή μουσικών αποτελεσμάτων. Η συνεργασία του/της καθηγητή/-ήτριας μουσικής με τον/την καθηγητή/-ήτρια της γερμανικής γλώσσας ή η γνώση της γερμανικής γλώσσας κρίνεται απαραίτητη για να μπορούν οι μαθητές/-ήτριες να τραγουδήσουν μέρος του κειμένου της «Ωδής στη χαρά».

2.2. Προαπαιτούμενες γνώσεις και επιθυμητές δεξιότητες

- Εξοικείωση των μαθητών/-τριών με τις χρονικές αξίες, τις παύσεις, την έννοια του μέτρου και του ρυθμού (αποκτηθείσες γνώσεις από το μάθημα της Μουσικής).
- Εξοικείωση των μαθητών/-τριών με τη χρήση του λογισμικού Musescore (αποκτηθείσα γνώση από το μάθημα της Μουσικής).
- Εξοικείωση των μαθητών/-τριών με ομαδοσυνεργατικούς τρόπους διδασκαλίας (αποκτηθείσα γνώση από το μάθημα της Μουσικής).

2.3. Οργάνωση της διδασκαλίας και απαιτούμενη υλικοτεχνική υποδομή Η οργάνωση της διδασκαλίας είναι μαθητοκεντρική.

Απαιτούμενη Υλικοτεχνική Υποδομή:

- Desktop ή Laptop.
- Βιντεοπροβολέας.
- Σύνδεση στο διαδίκτυο.
- Χρήση λογισμικού Musescore.
- Μουσικά όργανα (αρκετά μεταλλόφωνα ή/και ξυλόφωνα, κρουστά, πιάνο ή και άλλα).
- Φωτοτυπικό χαρτί και μηχανήμα.

Για τις ασύγχρονες δραστηριότητες απαιτείται η κατοχή ενός τουλάχιστον υπολογιστή ανά ομάδα μαθητών/-τριών.

3. Σκεπτικό σεναρίου – Επιστημονικό/γνωστικό περιεχόμενο

Μέσα από τη συγκεκριμένη εκπαιδευτική πρόταση επιδιώκεται καταρχάς η εκμάθηση των νοτών στο κλειδί του σολ με βιωματικές διαδικασίες, η ανάπτυξη μουσικών δεξιοτήτων και η ενεργοποίηση της δημιουργικότητας των μαθητών/-τριών. Η σύνδεση της απλής άσκησης δημιουργικότητας με το 4ο μέρος της 9ης Συμφωνίας του Μπετόβεν κάνει τους μαθητές/ήτριες να συνειδητοποιήσουν πως η δημιουργία μιας όμορφης μελωδίας με πολύ απλό μουσικό υλικό δεν είναι ανέφικτη. Αυτή η συνειδητοποίηση εκ μέρους των μαθητών/-τριών στοχεύει στο να τους ενθαρρύνει να εκφράζονται και να δημιουργούν μέσω της μουσικής. Τέλος, το γεγονός πως η «Ωδή στη χαρά» είναι σήμερα ο Ύμνος της Ευρωπαϊκής Ένωσης στοχεύει στην υπενθύμιση της Ευρωπαϊκής ταυτότητας του/της Έλληνα/-ίδας πολίτη/-ιδος. Εξάλλου, απ' όλες τις ανθρώπινες δράσεις που λειτουργούν ως μέσα δημιουργίας αισθήματος ταυτότητας και κοινότητας, η μουσική είναι η πιο προσωπική και έχει την πιο μεγάλη νοηματική βαρύτητα. (MacDonald, Hargreaves, & Miell, 2002; Hebert & Campbell, 2000).

Η διαθεματικότητα του συγκεκριμένου σεναρίου επεκτείνεται στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών για την παραγωγή μουσικών αποτελεσμάτων (Ζωγόπουλος, 2001; Ράπτης & Ράπτη, 2013). Στην εργασία αυτή προτείνεται η χρήση του λογισμικού ψηφιακής δημιουργίας μουσικής παρτιτούρας Musescore. Αξιοποιείται, επίσης, η ψηφιακή εκπαιδευτική πλατφόρμα e-me του Πανελληνίου Σχολικού Δικτύου (Π.Σ.Δ.).

Παράγοντες πρωτοτυπίας του συγκεκριμένου διδακτικού σεναρίου είναι η ανάπτυξη δημιουργικών και συνεργατικών δραστηριοτήτων, η χρήση Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (Τ.Π.Ε.), καθώς και το γεγονός πως προάγει την δημιουργικότητα, την αυτενέργεια και την κριτική και αναλυτική σκέψη, μέσω και του ψηφιακού γραμματισμού.

4. Σκοπός σεναρίου – Προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα

Με την ολοκλήρωση του συγκεκριμένου διδακτικού σεναρίου οι μαθητές/-ήτριες αναμένεται να έχουν τα παρακάτω μαθησιακά αποτελέσματα:

A) *Ως προς το γνωστικό αντικείμενο:*

- Να αναγνωρίζουν τις νότες στο κλειδί του σολ (και συγκεκριμένα από το κεντρικό ντο ως το σολ στη δεύτερη γραμμή του πενταγράμμου).
- Να μπορούν να χρησιμοποιούν τις νότες, τις χρονικές αξίες και τις παύσεις για τη δημιουργία μουσικής.
- Να γνωρίσουν τον Γερμανό συνθέτη Λούντβιχ βαν Μπετόβεν και να έρθουν σε επαφή με ένα έργο του.
- Να συνδέουν την τέχνη με την επικαιρότητα.

B) *Ως προς τις δεξιότητες και τη χρήση Τ.Π.Ε.:*

- Να εφαρμόσουν τις αποκτημένες γνώσεις δημιουργώντας τη δική τους μελωδία.
- Να καλλιεργήσουν δεξιότητες φωνητικής και οργανικής εκτέλεσης.
- Να χρησιμοποιήσουν τις νέες τεχνολογίες.
- Να εφαρμόσουν τον ψηφιακό γραμματισμό.

Γ) *Ως προς τη μαθησιακή διαδικασία, τις στάσεις, αξίες και συμπεριφορές:*

- Αναπτύσσουν τη συνεργασία και την ομαδικότητα.
- Ενθαρρύνονται να συμμετέχουν ενεργητικά.
- Ενεργοποιούν τη θέληση για μάθηση.
- Απελευθερώνονται μέσα από την δημιουργική έκφραση.
- Διαμορφώνουν τη μουσική ταυτότητα του/της Ευρωπαίου/-ας πολίτη/-ιδος.

5. Διδακτική μεθοδολογία, τεχνικές και εργαλεία

Ο σχεδιασμός του παρόντος διδακτικού σεναρίου στηρίζεται στην ενεργητική-συμμετοχική μάθηση, με αξιοποίηση της ομαδοσυνεργατικής μεθόδου, της βιωματικής προσέγγισης και του εποικοδομητικού μοντέλου διδασκαλίας. Ο/Η καθηγητής/-ήτρια έχει κυρίως τον ρόλο του/της καθοδηγητή/-ήτριας και η μαθησιακή διαδικασία είναι στο μεγαλύτερο μέρος της μαθητοκεντρική (Παπανδρέου, 2003; Schunk, 2010). Σύμφωνα με τις οδηγίες των νέων προγραμμάτων σπουδών του 2021, προβλέπεται η ενσωμάτωση του τριπτύχου μουσικών δραστηριοτήτων (δραστηριότητες ενεργητικής ακρόασης, μουσικής δημιουργίας, φωνητικής και οργανικής εκτέλεσης). Η δραστηριότητα μουσικής εκτέλεσης είναι διαβαθμισμένης δυσκολίας, ώστε να συμμετέχουν όλοι/-ες οι μαθητές/-ήτριες σε ασφαλές πλαίσιο έκθεσης στην τάξη. Επίσης, ενθαρρύνεται η δημιουργικότητα των μαθητών/-τριών.

6. Τεχνικές αξιολόγησης των μαθητών

- Αυτό-/ετερο-αξιολόγηση μέσω συζήτησης μετά από τις δραστηριότητες και τις παρουσιάσεις εργασιών.
- Χρήση αναλυτικής ρουμπρίκας αυτό-/ετεροαξιολόγησης.

7. Αναλυτική περιγραφή διδακτικής πορείας

7.1. 1η διδακτική ώρα

1η δραστηριότητα (εκτιμώμενη διάρκεια: 10')

Ο/Η καθηγητής/-ήτρια δείχνει στους/στις μαθητές/-ήτριες τις νότες στο κλειδί του σολ από το σολ κάτω από τη δεύτερη βοηθητική γραμμή κάτω από το πεντάγραμμο ως το σολ πάνω από το πεντάγραμμο (έκταση ενός συνηθισμένου μεταλλόφωνου), γράφοντάς τες στον πίνακα. Στη συνέχεια προβαίνει στο διαμερισμό στους/στις μαθητές/-ήτριες φωτοτυπιών όπου αναγράφονται οι νότες.

2η δραστηριότητα (εκτιμώμενη διάρκεια: 15')

Ο/Η καθηγητής/-ήτρια αναφέρει στους/στις μαθητές/-ήτριες πως θα εργαστούν αρχικά πάνω στις νότες από το κεντρικό ντο που γράφεται κάτω από το πεντάγραμμο με βοηθητική γραμμή ως το σολ στη δεύτερη γραμμή του πενταγράμμου. Χωρίζει τους/τις μαθητές/ήτριες σε ομάδες των δύο ή τριών ατόμων και μοιράζει από ένα μεταλλόφωνο στην κάθε ομάδα, ζητώντας να συνθέσουν τη δική τους μελωδία, χρησιμοποιώντας δύο φορές το κεντρικό ντο και το σολ στη δεύτερη γραμμή του πενταγράμμου, και από μια φορά τις ενδιάμεσες νότες ρε, μι και φα. Ένα από τα μέλη της κάθε ομάδας αναλαμβάνει «να κρατάει» το χρόνο, ένα να αποδώσει τη μελωδία σε μουσική σημειογραφία στο πεντάγραμμο τετράδιό του και ένα να μάθει να εκτελεί τη μελωδία (σ.σ.: προσωπικά, ζητώ από τους/τις μαθητές/-ήτριες να κρατούν τη μπαγκέτα από την ανάποδη πλευρά, ώστε να μη δημιουργείται πολλή φασαρία και να μην ενοχλεί και μπερδεύει η μια ομάδα την άλλη).

3η δραστηριότητα (εκτιμώμενη διάρκεια: 15')

Οι μαθητές/-ήτριες της κάθε ομάδας που ανέλαβαν να μάθουν τη μελωδία που δημιούργησε η ομάδα τους, την εκτελούν στην ολομέλεια της τάξης. Ο/η καθηγητής/-ήτρια αξιολογεί τις μελωδίες των μαθητών/-τριών με κριτήρια α) αισθητικά και β) το αν οι μαθητές/-ήτριες τήρησαν τα όρια που τέθηκαν (μελωδία αποτελούμενη από επτά νότες, χρήση συγκεκριμένων νοτών). Ο/η καθηγητής/-ήτρια ζητάει από τους/τις μαθητές/-ήτριες να καταγράψουν τη μελωδία τους στο λογισμικό musescore, να την αποθηκεύσουν στο ατομικό τους portfolio σε μορφή pdf και να του/της τη στείλουν.

7.2. 2η διδακτική ώρα

4η δραστηριότητα (εκτιμώμενη διάρκεια: 10')

Ο/Η καθηγητής/-ήτρια αναφέρει στους/στις μαθητές/-ήτριες πως ο Μπετόβεν χρησιμοποίησε κι αυτός πέντε διαδοχικές νότες για να συνθέσει μεγάλο μέρος της «Ωδής στη χαρά», που αποτελεί τμήμα της 4ης κίνησης της 9ης Συμφωνίας του συνθέτη και που καθιερώθηκε ως ο Ύμνος της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο/η καθηγητής/-ήτρια βάζει τους/τις μαθητές/-ήτριες να ακούσουν το συγκεκριμένο μουσικό απόσπασμα της 9ης Συμφωνίας.

5η δραστηριότητα (εκτιμώμενη διάρκεια: 10')

Στη συνέχεια, ο/η καθηγητής/-ήτρια μοιράζει παρτιτούρες με τη μελωδία στο κλειδί του σολ των οκτώ πρώτων μέτρων της «Ωδής στη χαρά», σε μεταφορά στη ντο μείζονα κλίμακα (βλ. Παράρτημα, Α) και ζητάει από τους/τις μαθητές/ήτριες να αναγνωρίσουν τις νότες. Οι μαθητές/-ήτριες διαβάζουν στον/στην καθηγητή/-ήτρια τις νότες και σημειώνουν τις αβλεψίες τους.

6η δραστηριότητα (εκτιμώμενη διάρκεια:15')

Ο/Η καθηγητής/-ήτρια χωρίζει τους/τις μαθητές/ήτριες σε δυάδες και μοιράζει από ένα μεταλλόφωνο σε κάθε δυάδα, ζητώντας τους/τις να μάθουν να παίζουν τη μελωδία. Ο κάθε μαθητής/-ήτρια έχει στη διάθεσή του πέντε λεπτά για να μάθει τα τέσσερα πρώτα μέτρα και, προαιρετικά, όλη τη δοσμένη μελωδία. Το άλλο μέλος της δυάδας, όταν δεν παίζει μουσική το ίδιο, βοηθάει το ζευγάρι του στην διεκπεραίωση της άσκησης.

7η δραστηριότητα (εκτιμώμενη διάρκεια: 5')

Ο/Η καθηγητής/-ήτρια παίζει στο πιάνο ή στο αρμόνιο την οκτάμετρη μελωδία μαζί με τους/στις μαθητές/-ήτριες, που παίζουν στο μεταλλόφωνο πρώτα οι μισοί/-ές και έπειτα οι άλλοι/-ες μισοί/-ές.

7.3. 3η διδακτική ώρα

8η δραστηριότητα (εκτιμώμενη διάρκεια: 20')

Ο/Η καθηγητής/-ήτρια μοιράζει στους/στις μαθητές/-ήτριες ολιστικές και αναλυτικές ρουμπρικές αξιολόγησης (βλ. Παράρτημα, Β και Γ). Πραγματοποιείται αναστοχασμός, βασισμένος στις ρουμπρικές. Συγκεκριμένα, ο/η καθηγητής/-ήτρια ζητάει να αξιολογήσουν ανώνυμα τις μελωδίες που έγραψαν με τις ομάδες τους και τις μελωδίες των υπόλοιπων ομάδων, αφού τις ακούσουν στην τάξη μέσω του λογισμικού. Επίσης, τους/τις ζητάει να αξιολογήσουν τη μεταξύ τους συνεργασία, τη βοήθεια που δέχτηκαν από τον καθηγητή/ήτρια, την απόδοσή τους στην μουσική εκτέλεση της «Ωδής στη χαρά» καθώς και να αξιολογήσουν το μάθημα καθαυτό.

Σε όλη τη διάρκεια του μαθήματος, ο/η καθηγητής/-ήτρια αξιολογεί το ενδιαφέρον και τη συμμετοχή των μαθητών/-τριών, καθώς και την απόδοσή τους στο σύνολο των δραστηριοτήτων.

9η δραστηριότητα (εκτιμώμενη διάρκεια: 10')

Ο/η καθηγητής/-ήτρια διδάσκει στους/στις μαθητές/-ήτριες την προφορά στη γερμανική γλώσσα των δύο πρώτων στροφών της «Ωδή στη χαρά» και μεταφράζει το κείμενο (έχει προηγηθεί συνεργασία με τον/την καθηγητή/-ήτρια της γερμανικής γλώσσας του σχολείου ή ο/η καθηγητής/-ήτρια της μουσικής γνωρίζει τη συγκεκριμένη γλώσσα).

10η δραστηριότητα (εκτιμώμενη διάρκεια: 10')

Οι μαθητές/-ήτριες, με τη μουσική συνοδεία του/της καθηγητή/-ήτριας, τραγουδούν στη γερμανική γλώσσα τις πρώτες δύο στροφές της «Ωδή στη χαρά».

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Hebert, D.H., & Shehan Campbell, P. (2000). *World Music – Music Education in a Multicultural School*. Malmö: Malmö Academy of Music.
- MacDonald, R.A.R., Hargreaves, D.J., & Miell, D. (Eds.) (2002). *Musical Identities*. New York: Oxford University Press.
- Schunk, D. H. (2010). *Θεωρίες μάθησης – Μια εκπαιδευτική θεώρηση*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Szabo, M. (2005). Avenues of Entry into the World of Western Art Music. *Music Educators Journal*, 92(1), 38-43.
- Ζωγόπουλος, Ε. (2001). *Νέες Τεχνολογίες και Μέσα Επικοινωνίας στην Εκπαιδευτική Διαδικασία*. Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Ματσαγγούρας, Η. (2002). *Η διαθεματικότητα στη σχολική γνώση. Εννοιοκεντρική αναπλαισίωση και σχέδια εργασίας*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Παπανδρέου, Α. Π. (2003). *Μεθοδολογία της διδασκαλίας* (2η Έκδ.). Αθήνα: Γρηγόρης.
- Πετροπούλου, Ο., Κασιμάτη, Α., & Ρετάλης, Σ. (2015). Ρουμπρικές Αξιολόγησης (Rubrics Assessment) της Επίδοσης των Εκπαιδευομένων. Διαθέσιμο στο <https://repository.kallipos.gr/handle/11419/231>.
- Ράπτης, Α., & Ράπτη, Α. (2013). *Μάθηση και διδασκαλία στην εποχή της πληροφορικής*. Αθήνα: αυτοέκδοση.
- [Συλλογικό έργο]. (2021). *Πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα της μουσικής στις Α', Β' Γ' τάξεις γυμνασίου*. Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής: Αθήνα.

Παράρτημα

Α) Οκτάμετρη μελωδία από την «Ωδή στη Χαρά»

Β) Ολιστική ρουμπρίκα αξιολόγησης ομαδικής άσκησης δημιουργικότητας

Αξιολόγηση μελωδίας	Άριστα (4)	Πολύ Καλά (3)	Καλά (2)	Μέτρια (1)
Ομάδα Α				
Ομάδα Β				
Ομάδα Γ				

Γ) Αναλυτική ρουμπρίκα αυτό-/ετεροαξιολόγησης και αξιολόγησης μαθήματος

	Πολύ (4)	Αρκετά (3)	Λίγο (2)	Καθόλου (1)
Βρήκες ενδιαφέρον το μάθημα;				
Ο/η καθηγητής/ήτρια υπήρξε βοηθητικός/-ή;				
Σε δυσκόλεψε η χρήση της γερμανικής γλώσσας;				
Σε δυσκόλεψε η μουσική εκτέλεση της «Ωδής στη χαρά»;				
Σε δυσκόλεψε η ομαδική μουσική δημιουργία;				
Συνεργάστηκες καλά με τους συμμαθητές/ήτριες σου;				

